

Даугуль В. Я.,
начальник юридичного управління Головного управління Держгеокадастру
у Харківській області

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

PRINCIPLES OF ACTIVITIES OF BODIES OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE LAND RELATIONSHIPS

У статті розглянуто наукові позиції вчених щодо розуміння принципів діяльності органів публічної адміністрації. На підставі аналізу позицій учених і нормативно-правових актів у сфері земельних відносин виокремлено систему принципів діяльності органів публічної адміністрації у сфері земельних відносин, які об'єднано в такі групи: 1) загальносистемні принципи; 2) спеціальні принципи; 3) особливі принципи. Особливу увагу приділено принципу екстериторіальності погодження проектів землеустрою щодо відведення земельної ділянки територіальними органами Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру.

Ключові слова: органи публічної адміністрації, принципи діяльності, земельні відносини, принцип екстериторіальності.

В статье рассмотрены научные позиции учёных относительно понимания принципов деятельности органов публичной администрации. На основании анализа позиций учёных и нормативно-правовых актов в сфере земельных отношений выделена система принципов деятельности органов публичной администрации в сфере земельных отношений, которые объединены в следующие группы: 1) общесистемные принципы; 2) специальные принципы; 3) особые принципы. Особое внимание уделено принципу экстерриториальности согласования проектов землеустройства по отводу земельного участка территориальными органами Государственной службы по вопросам геодезии, картографии и кадастра.

Ключевые слова: органы публичной администрации, принципы деятельности, земельные отношения, принцип экстерриториальности.

In the article scientific positions of scientists concerning understanding of principles of activity of bodies of public administration are considered. Based on the analysis of the positions of scientists and normative legal acts in the field of land relations, a system of principles of activity of public administration bodies in the field of land relations, which can be grouped into the following groups, is singled out: 1) system-wide principles; 2) special principles; 3) special principles. Particular attention is paid to the principle of extraterritoriality of the approval of land management projects in relation to land allocation by the territorial authorities of the State Service for Geodesy, Cartography and Cadastre.

Key words: public administration bodies, principles of activity, land relations, principle of extraterritoriality.

Постановка проблеми. Правову основу будь-яких суспільних відносин, зокрема земельних, створюють, по-перше, нормативно-правова база, яка, за визначенням, має бути стабільною, цілісною, несуперечливою, достатньою для регулювання відповідних відносин, а також зрозумілою для громадян і такою, що усуває можливість суперечливих трактувань положень нормативно-правових актів; по-друге, збалансована, функціонально достатня система установ (інституцій), які на підставі нормативно-правових актів безпосередньо здійснюють і захищають права громадян та юридичних осіб (а також контролюють виконання їхніх обов'язків) у сфері земельних відносин, а також основоположних засад (принципів) діяльності суб'єктів публічної адміністрації у сфері земельних відносин [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковим підґрунтам для дослідження проблематики принципів діяльності органів публічної адміністрації послужили праці таких українських і зарубіжних учених, як В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук, О.В. Джаярова, Є.В. Додін, Ю.М. Дьомін, С.В. Ківалов, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, В.Т. Комзюк, О.П. Рябченко, С.О. Шатрава тощо.

Метою статті є дослідження принципів діяльності органів публічної адміністрації у сфері земельних відносин.

Виклад основного матеріалу. Формулювання сучасних принципів – одна з ключових проблем публічного адміністрування в умовах адміністративної реформи в Україні. Водночас у науковій літературі з адміністративного права, державного управління висловлювалася позиція, згідно з якою зміни у механізмі державного управління варто починати з удосконалення керівних ідей, оскільки сьогодні чимало перетворень ще здійснюється, спираючись на суб'єктивні погляди, з ігноруванням системи принципів. Вважається, що шляхом вирішення проблеми принципів можна забезпечити раціональність, дієвість та ефективність державного управління [2, с. 50; 3, с. 184]. У науковій літературі з державного та соціального управління є різноманітні переліки та класифікації принципів. При цьому, на думку В.С. Основіна, ряд авторів навіть не намагався обґрунтувати певні критерії, що давали б змогу зараховувати відповідні вимоги або правила до числа принципів управління [4, с. 73].

Використання різноманітних термінів є свідченням багатогранності й багатоаспектності призначения принципів у тій або іншій сфері людської діяльності. Зазначимо, що здебільшого вчені одностайні в розумінні зазначененої категорії. Зокрема, О.В. Старчук зазначає: «У правовій доктрині, визначаючи поняття принципів права, науковці

вживають такі категорії, як вихідні теоретичні положення, основні, керівні засади (ідеї), загальні нормативно-керівні положення, провідні засади, закономірність, сутність, система координат тощо» [5, с. 40]. А.М. Колодій принципи права визначає так: «Відправні ідеї його буття, які виражают найважливіші закономірності та підвалини певного типу держави і права, є однопорядковими із сутністю права й утворюють його основні риси, вирізняються універсальністю, вищою імперативністю і загальнозначимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови і зміцнення певного суспільного ладу» [200, с. 117]. Погоджуючись із цим визначенням, варто зауважити, що однак є дискусійним положення, що принципи права повинні виражати найважливіші закономірності та підвалини певного типу держави і права, оскільки принципи права повинні бути основою для формування держави певного типу, де людина, її права і свободи є головною цінністю [6, с. 68]. Зі свого боку Н.Р. Нижник та О.А. Машков формулюють одночасно декілька визначень цього поняття: це і «основні правила», і «керівні ідеї», і «об'єктивні закономірності», що визначають зміст, організаційну структуру та життедіяльність компонентів державного управління [2, с. 50–51]. Г.В. Атаманчук уважає, що принцип державного управління являє собою закономірність, відношення або взаємозв'язок суспільно-політичної природи та інших груп елементів державного управління, виражені у вигляді певного наукового положення, переважно закріплених правом [7, с. 265]. Сформульоване Г.В. Атаманчуком поняття принципу відображене науковий підхід, який, зважаючи на відсутність його спростувань, можна вважати усталеним. Принаймні у ньому відображені такі характеристики, наявність яких свідчить про те, що теоретичне положення може бути визначене як «принцип»: відтворення основ функціонування певної системи, якою є, за визначенням Г.В. Атаманчука, система державного управління. Зрозуміло, що сучасний стан розвитку доктрини адміністративного права і процесу передбачає оновлений зміст терміна «державне управління» (на необхідність оновлення вказував В.Б. Авер'янов) та пропозиції щодо використання терміна «публічне адміністрування» (О.В. Кузьменко, Т.О. Коломоєць та інші). Водночас не викликає принципових заперечень застосування системного підходу до визначення управління (державного управління, публічного адміністрування), що підкреслює наявність його структури і свідчить про необхідність визначення тих закономірностей, які відображають специфіку функціонування відповідної системи [8, с. 94–95].

Найбільш прийнятним є визначення, запропоноване О.Ф. Скакун, яка під принципами права розуміє об'єктивно притаманні праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), що пред'являються до учасників суспільних відносин із метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Інакше – це своє-

рідна система координат, у рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, який визначає напрям його розвитку [613, с. 240].

Отже, наведений аналіз широкого спектру думок свідчить про те, що принципи права є базовою категорією, вихідним началом, керівною ідеєю формування та функціонування держави, побудови її внутрішніх і зовнішніх зв'язків, де людина та її права є найвищою соціальною цінністю.

Відповідно до мети нашої роботи, зауважимо, що діяльність органів публічної адміністрації у сфері земельних відносин спирається на керівні ідеї, які визначають основу для формування й реалізації завдань і функцій у роботі цих органів. Якщо погоджується із тим, що принципи відбивають характер системи управління загалом, об'єктивний зміст усіх явищ і реальних процесів управління, то треба визнати, що принципи, відповідно, детерміновані місцем цих явищ, їхньою роллю в системі діяльності органів публічної адміністрації у сфері земельних відносин, що є підставою для їх систематизації.

Тому першою підставою систематизації принципів діяльності органів публічної адміністрації у сфері земельних відносин є виділення загальносистемних принципів – загальних закономірностей, відносин і процесів, що властиві системі органів публічної адміністрації, створюють вихідні, типові закономірності відносин і взаємозв'язків різних груп її елементів (підсистем).

I. Коліушко та В. Тимощук виділяють такі принципи діяльності органів публічної адміністрації: 1) верховенства права як пріоритету прав і свобод людини й громадянина, гуманізму та справедливості в діяльності публічної адміністрації; 2) законності як діяльності публічної адміністрації відповідно до повноважень і в порядку, визначених законом; 3) відкритості як оприлюднення та доступності для громадян інформації про діяльність і рішення публічної адміністрації, а також надання публічної інформації на вимогу громадян; 4) пропорційності як вимоги щодо обмеження рішень публічної адміністрації метою, якої необхідно досягти, умовами її досягнення, а також обов'язку публічної адміністрації зважати на наслідки своїх рішень, дій і бездіяльності; 5) ефективності як обов'язку публічної адміністрації забезпечувати досягнення необхідних результатів у вирішенні покладених на неї завдань за оптимального використання публічних ресурсів; 6) підконтрольності як обов'язкового внутрішнього та зовнішнього контролю за діяльністю публічної адміністрації, зокрема судового; 7) відповідальності як обов'язку публічної адміністрації нести юридичну відповідальність за прийняті рішення, дії та бездіяльність [9, с. 26–27].

Водночас Т.В. Кравцова та А.В. Солонар у своїй науковій праці виокремлюють такі принципи діяльності органів публічної адміністрації, які також відіграють важому роль у діяльності останніх: 1) ієрархічність – підлеглість по вертикалі; 2) демократизм методів і стилю роботи – відтворює народовладдя в державному управлінні й передбачає встановлення

глибоких і постійних взаємозалежностей між суспільством і державою як передумови формування демократичної системи управління, яка би базувалась на демократичних засадах її здійснення в інтересах усіх або більшості громадян; 3) професійна компетентність – функції та завдання публічної адміністрації мають виконувати належним чином професійно підготовлені фахівці; 4) поєднання виборності і призначуваності; 5) плановість – визначення певних конкретних спільніх завдань, планів діяльності, виконання яких покладено саме на ці державні органи; 6) науковість, що полягає в необхідності привести систему та механізми взаємодії складових елементів публічної адміністрації у відповідність до рівня розвитку суспільних відносин; 7) взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, населенням; 8) організаційно-правова зв'язаність діяльності державних органів і посадових осіб [10].

О.В. Джрафорова зі свого боку принципами діяльності органів публічної адміністрації вважає такі: 1) верховенство права як пріоритет прав і свобод людини і громадянина, закріплений як юридичний принцип; 2) законність як діяльність публічної адміністрації, що здійснюється на підставах і у порядку, визначених чинним законодавством; 3) відкритість; 4) пропорційність як вимога щодо обмежень рішень публічної адміністрації метою, якої необхідно досягти, умовами її досягнення, а також обов'язок публічної адміністрації передбачати наслідки своїх рішень, дій і бездіяльності; 5) підконтрольність як обов'язковий внутрішній і зовнішній контроль за діяльністю публічної адміністрації, зокрема судовий; 6) відповідальність [6, с. 72–73].

Справді, важливу роль відіграють загальносистемні принципи діяльності органів публічної адміністрації у сфері земельних відносин, оскільки вони зумовлені тим, що є основними правилами (положеннями), загальними для всіх видів, сфер, галузей діяльності всіх державних органів, і, у свою чергу, обов'язкові в діяльності досліджуваної групи суб'єктів. На підставі викладеного до останніх належать такі принципи: верховенства права, законності, відкритості, справедливості, рівноправності, пропорційності, нерозривного зв'язку прав і обов'язків, підконтрольності, співвідношення переконання і примусу та принцип відповідальності.

На підтвердження зазначимо, що ефективність формування та реалізації державної політики у сфері земельних відносин забезпечується шляхом дотримання органами публічної адміністрації загальних принципів: цілеспрямованості, інтегрованості в державну правову й економічну політику, системності, послідовності, науково-економічної обґрунтованості [11].

Наступна підставка систематизації пов'язана з аналізом і науковою характеристикою тих закономірностей, відносин і взаємозв'язків, що організовують групи елементів, які характеризують власне специфіку системи діяльності органів публічної адміністрації у сфері земельних відносин.

Зосередимо увагу на нормативно-правовому закріпленні принципів державної політики у сфері земельних відносин. Наприклад, звернення до Закону України «Про охорону земель» надає можливість виокремити спеціальні принципи діяльності органів публічної адміністрації щодо формування та реалізації державної політики у сфері земельних відносин, якими є такі: забезпечення охорони земель як основного національного багатства Українського народу; пріоритет вимог екологічної безпеки у використанні землі як просторового базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва; відшкодування збитків, заподіяних порушенням законодавства України про охорону земель; нормування і планомірне обмеження впливу господарської діяльності на земельні ресурси; поєднання заходів економічного стимулювання та юридичної відповідальності в галузі охорони земель; публічність у вирішенні питань охорони земель, використанні коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів на охорону земель [12].

Як слушно зазначає В.А. Боклаг, «... в основу формування системи суб'єктів управління земельними ресурсами в умовах трансформації земельних відносин і створення ринкової системи землекористування повинні бути покладені такі принципи: рівноправність усіх форм власності щодо володіння і користування землею; пріоритет на захист життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави; державна підтримка заходів щодо раціонального використання, поліпшення якості й охорони земель; використання земель за цільовим призначенням; платність використання земель» [13, с. 24].

Водночас органи публічної адміністрації під час здійснення соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин і раціональну організацію території адміністративно-територіальних одиниць, суб'єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил, базуються на дотриманні таких принципів: а) законності; б) забезпечення науково обґрунтованого розподілу земельних ресурсів між галузями економіки з метою раціонального розміщення продуктивних сил, комплексного економічного і соціального розвитку регіонів, формування сприятливого навколошнього природного середовища; в) організації використання та охорони земель із врахуванням конкретних зональних умов, узгодженості екологічних, економічних і соціальних інтересів суспільства, які забезпечують високу економічну і соціальну ефективність виробництва, екологічну збалансованість і стабільність довкілля та агроландшафтів; г) створення умов для реалізації органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами їхніх конституційних прав на землю; г) забезпечення пріоритету сільськогосподарського землеволодіння і землекористування; д) забезпечення пріоритету вимог екологічної безпеки, охорони земельних ресурсів і відтворення родючості ґрунтів, продуктивності земель

сільськогосподарського призначення, встановлення режиму природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення [14].

У цьому випадку зазначена група становить особливі принципи діяльності органів публічної адміністрації у сфері земельних відносин.

На підстав викладеного варто зробити проміжний висновок, що принципи діяльності органів публічної адміністрації у сфері земельних відносин можна об'єднати в такі групи: 1) загальносистемні принципи діяльності органів публічної адміністрації, що притаманні всім органам державної влади; 2) спеціальні принципи, що притаманні саме органам публічної адміністрації у сфері земельних відносин; 3) особливі принципи, які регламентують діяльність публічної адміністрації щодо формування та реалізації державної політики у сфері земельних відносин.

У межах статті варто звернути увагу на принцип екстериторіальності погодження проектів землеустрою щодо відведення земельної ділянки територіальними органами Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру, який відіграє особливу роль у діяльності зазначеного органу публічної адміністрації, шляхом реалізації погоджувальної процедури у сфері земельних відносин.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2016 р. № 580 з 1 жовтня 2016 р. у територіальних органах Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру, що забезпечують здійснення повноважень із погодження проектів землеустрою щодо відведення земельної ділянки, запроваджено принцип екстериторіальності погодження проектів землеустрою щодо відведення земельної ділянки територіальними органами Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру [15]. У зв'язку із прийняттям відповідної постанови Уряду Державній службі з питань геодезії, картографії та кадастру необхідно забезпечити, по-перше, тестування та визначення експертів державної експертизи; по-друге, запровадження принципу екстериторіальності погодження проектів землеустрою щодо відведення земельної ділянки; по-третє, надання адміністративної послуги з видачі висновку в рамках пілотного проекту через центри надання адміністративних послуг; по-четверте, створення можливості для перевірки розробником стану погодження проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки за допомогою офіційного веб-сайту Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру [16].

Звернення до положень постанови Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2016 р. № 580 [15] дає можливість за принципом екстериторіальності виокремити такі види проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок, що розробляються:

– у порядку відведення земельних ділянок із земель державної або комунальної власності, наприклад: 1) у процесі безоплатної приватизації громадянами земельних ділянок (ст. ст. 118 і 121 Земельного кодексу України) у тому разі, коли розробляється саме проект землеустрою; 2) під час передачі земель-

них ділянок у постійне користування суб'єктам, зазначеним у ст. 92 Земельного кодексу України, коли надання таких земельних ділянок відповідно до ч. 1 ст. 123 Земельного кодексу України неможливе без складання документації із землеустрою або надання в користування земельної ділянки здійснюється на підставі технічної документації із землеустрою щодо встановлення меж земельної ділянки в натурі (на місцевості); 3) під час передачі в оренду земельних ділянок без проведення земельних торгів (у випадках, передбачених ч. 2 ст. 134 Земельного кодексу України), коли треба розробляти все ж проект землеустрою щодо відведення земельної ділянки, на відміну від випадків спрошеного набуття права користування земельними ділянками, визначеними ч. 1 ст. 123 Земельного кодексу України; 4) у разі продажу відповідно до ст. ст. 127 і 128 Земельного кодексу України земельних ділянок державної та комунальної власності громадянам та юридичним особам, які є власниками об'єктів нерухомого майна, та коли така земельна ділянка не є в користуванні покупця такої земельної ділянки;

– під час зміни цільового призначення земельних ділянок, зокрема приватної форми власності (наприклад, коли власник земельної ділянки з цільовим призначенням «для ведення особистого селянського господарства» відповідно до ст. 20 Земельного кодексу України змінює її цільове призначення на «для ведення садівництва» або для інших цілей з переведенням взагалі в іншу категорію земель, встановлених ст. 19 Земельного кодексу України;

– у процесі підготовки лотів до проведення земельних торгів (ч. 4 ст. 136 Земельного кодексу України) у разі зміни цільового призначення земельної ділянки та у разі, якщо межі земельної ділянки не встановлені в натурі (на місцевості);

– під час вирішення питань, пов'язаних із викупом земельних ділянок для суспільних потреб або з мотивів суспільної необхідності (ст. 151 Земельного кодексу України) [16].

Погодження зазначених видів документації із землеустрою (якщо таке погодження прямо передбачене законом) здійснюється відповідно та в порядку, встановленому ст. 186 Земельного кодексу України, і реальне спрошення погодження проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок буде сприяти мінімальним витратам як для набувача права на земельну ділянку (замовника документації із землеустрою), так і для системи Держгеокадастру загалом [16].

Реалізуючи принцип екстериторіальності територіальними органами Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру для погодження проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, особа, яка відповідно до вимог ст. 26 Закону України «Про землеустрій» є розробником проекту землеустрою (розробник), подає до територіального органу Держгеокадастру за місцем розташування земельної ділянки оригінал проекту землеустрою в паперовому та електронному вигляді. Проект землеустрою в електронному вигляді засвідчу-

ється за допомогою надійного засобу електронного цифрового підпису розробника, який підтверджує його відповідність оригіналу проекту землеустрою в паперовому вигляді [15; 16].

Надалі територіальний орган Держгеокадастру в день надходження проекту землеустрою приймає подані документи за описом і реєструє в системі електронного документообігу Держгеокадастру з обов'язковим нанесенням штрих-коду, який містить реєстраційні індекс і дату документа; перевіряє відповідність оригіналу проекту землеустрою в паперовому вигляді проекти землеустрою в електронному вигляді; вносить до системи електронного документообігу Держгеокадастру проект землеустрою в електронному вигляді, засвідчений електронним цифровим підписом розробника, та викопіювання з індексної кадастрової карти (плану), на якому відображені запроектовані земельну ділянку та інформацію про обмеження (у разі їх наявності); видає копію опису, в якому зазначається інформація про наявність оригіналу проекту землеустрою в паперовому вигляді та проекти землеустрою в електронному вигляді із нанесеним штрих-кодом. Водночас працівники територіальних органів Держгеокадастру, які вибрані системою електронного документообігу Держгеокадастру, здійснюють розгляд і погодження проекту землеустрою, повинні відповісти критеріям, установленим ст. 23 Закону України «Про державну експертизу землевпорядної документації»; скласти кваліфікаційний іспит у Держгеокадастрі; бути визначені експертами державної експертизи [15; 16].

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2016 р. № 580 [15] за результатами розгляду проекту землеустрою відповідний експерт державної експертизи у строк, що не перевищує п'яти робочих днів із дня надходження проекту землеустрою, готове висновок згідно з додатком до Тимчасового порядку, скріплює його в електронній формі своїм електронним цифровим підписом, після чого реєструє в системі електронного документообігу Держгеокадастру. Оригінал висновку в електро-

нній формі надсилається електронною поштою розробнику у строк, що не перевищує одного робочого дня з дня його реєстрації в системі електронного документообігу Держгеокадастру [16]. Територіальний орган Держгеокадастру за місцем розташування земельної ділянки у строк, що не перевищує одного робочого дня після реєстрації в системі електронного документообігу Держгеокадастру висновку, роздруковує його, завірює роздрукований висновок печаткою та подає його розробнику разом з оригіналом проекту землеустрою в паперовому вигляді [16].

Загалом, запроваджуючи принцип екстериторіальності, під час узгодження проектів із землеустрою Урядом було поставлено три основні цілі: 1) прибрати побутову корупцію місцевих чиновників і домінування «кишенськових» фірм-посередників на ринку землевпорядних послуг; 2) встановити єдині стандарти, підходи і принципи до розроблення та узгодження землевпорядної документації на загальнодержавному рівні; 3) підвищити рівень якості розроблення землевпорядної документації сертифікованими інженерами-землевпорядниками [17].

Отже, реалізація принципу екстериторіальності під час узгодження проектів із землеустрою, на нашу думку, повинна сприяти реальному спрощенню погодження проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок із мінімальними витратами як для набувача права на земельну ділянку (замовника документації із землеустрою), так і для системи Держгеокадастру загалом.

Висновки. На підставі викладеного під принципами діяльності органів публічної адміністрації у сфері земельних відносин треба розуміти базові ідеї, положення, зумовлені метою й завданнями національної безпеки, спрямованої на раціональне використання та охорону землі, забезпечення продовольчої безпеки країни та створення екологічно безпечних умов для провадження господарської діяльності й проживання громадян, і відбувають специфіку соціально-економічних та юридичних особливостей механізму публічного адміністрування зазначеною сферою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кадастрово-реєстраційна система в Україні: нинішній стан і перспективи розвитку. Національна безпека і оборона. 2011. № 6. С. 2–27.
2. Нижник Н.Р., Машков О.А. Системний підхід в організації державного управління. К.: Вид-во УАДУ, 1998. 160 с.
3. Кунев Ю.А. Сучасна модель системи принципів державного управління. Вісник ЗЮІ МВС України. 2001. № 4. С. 184–193.
4. Основин В.С. Основы науки социального управления. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1971. 260 с.
5. Старчук О.В. Щодо поняття принципів права. Часопис Київського університету права. 2012. № 2. С. 40–43.
6. Джафарова О.В. Дозвільна діяльність органів публічної адміністрації в Україні: питання теорії та практики: монографія. Х.: «Диса плюс», 2015. 688 с.
7. Атаманчук Г.В. Особенности процессов управления. М.: «Мысль», 1985. 200 с.
8. Воронін Я.Г. Дозвільна діяльність у нафтогазовому комплексі України: адміністративно-правовий аспект: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07. Х., 2016. 486 с.
9. Ефективна публічна адміністрація (довідник для міністрів) / Автори-упорядники: І.Б. Коліушко, В.П. Тимощук. К., 2006. 32 с.
10. Кравцова Т.М., Солонар А.В. Поняття та принципи діяльності публічної адміністрації. Форум права. 2010. № 4. С. 522–525. URL: <http://www.nbuvgov.ua/e-journals/FP/2010-4/10ktmdra.pdf>.
11. Захарова Е.Н., Астахова И.А. Эффективное управление земельными ресурсами как фактор устойчивого развития региона. URL: http://elibrary.ru/query_results.asp.
12. Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003 р. № 962-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15>.

13. Боклаг В.А. Формування та розвиток державної політики у сфері управління земельними ресурсами в Україні: дис. ... д-ра наук з держ. управ.: спец. 25.00.02. Запоріжжя, 2015. 423 с.
14. Про землеустрій: Закон України від 22 травня 2003 р. № 858-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/858-15>.
15. Деякі питання реалізації пілотного проекту із запровадження принципу екстериторіальності погодження проектів землеустрою щодо відведення земельної ділянки територіальними органами Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру: постанова Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2016 р. № 580. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-2016-%D0%BF>.
16. Даугуль В.Я. «Земельна» екстериторіальність: що за звір і чого чекати? Місцеве самоврядування: інформ.-аналіт. вид. для керівників і спеціалістів органів місцевого самоврядування. 2016. № 10. С. 6–10.
17. Райков І.О. Що змінив принцип екстериторіальності від Держгеокадастру? URL: <http://inger-grad.com/ua/novosti/chto-izmenil-princip-eksterritorialnosti-ot-gosgeokadastra.htm>.